Hoogwaterbeschermingsprogramma-2

30e Voortgangsrapportage

Verslagperiode 1 januari 2026 – 30 juni 2026

Hoogwaterbeschermingsprogramma-2

30e Voortgangsrapportage

Verslagperiode 1 januari 2026 – 30 juni 2026

Documentnr	RWS 2026-14138
Datum	18 september 2026
Status	definitief
Versie	1.0

Inhoud

1 Inleiding 4
1.1 Kerngegevens van het HWBP-2 4
1.2 Samenvatting hoofdpunten verslagperiode 5
1.3 Leeswijzer 6

2 Ontwikkelingen in en rond het programma 8
2.1 Algemene ontwikkelingen 8
2.2 Kwaliteit en auditing 8
2.3 Correspondentie met het parlement 8
2.4 Media 8

3 De scope van het programma 9
3.1 Programmascope 9
3.2 Projectscopes 9

4 Voortgang en planning 10
4.1 Voortgang van het programma 10
4.2 Planningssystematiek 11
4.3 Voortgang mijlpalen 11
4.4 Voortgang evaluatie 12

5 Risicomanagement 13
5.1 Risicobeheersing op programma en issues op projectniveau 13
5.2 Risico's programmaniveau 13
5.3 Issues projecten 15
5.4 Algemeen beeld op programmaniveau 15

6 Financiën 17
6.1 Programmabudget 17
6.2 Programmaraming 18
6.3 Kasreeks 19
6.4 Apparaatskosten Rijkswaterstaat 20
6.5 Cumulatieve verplichtingen en uitgaven 20

Bijlage A werkwijze subsidieverlening door het rijk 21

Bijlage B afgeronde HWBP-2 projecten 22

1 Inleiding

1.1 Kerngegevens van het HWBP-2

Om Nederland duurzaam te beschermen tegen overstromingen vanuit de grote rivieren, meren, Waddenzee en de Noordzee, toetsen de beheerders van de primaire waterkeringen regelmatig of deze primaire waterkeringen voldoen aan de vigerende veiligheidsnormen. In 2001 is deze toets voor het eerst uitgevoerd; in 2006 voor de tweede keer. Op basis van deze toetsen is een deel van de primaire waterkeringen afgekeurd. Verder bleek uit een toets in 2003, uitgevoerd door Rijkswaterstaat en de waterschappen, dat zeeweringen langs de Noordzeekust op een aantal locaties binnen 20 jaar niet meer aan de dan geldende veiligheidsnorm zouden voldoen. Deze locaties zijn aangemerkt als de 'Zwakke Schakels'. Op negen van deze locaties lag tevens een opgave tot verbetering van de ruimtelijke kwaliteit, de zogenaamde 'Prioritaire Zwakke Schakels Kust'.

De maatregelen, die de beheerders moeten treffen om de in 2001 en 2006 afgekeurde keringen weer aan de vigerende veiligheidsnormen te laten voldoen, zijn op het tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP-2) geplaatst. Voorwaarden om op het HWBP-2 programma te komen, waren:
1. dat de waterkeringen zijn afgekeurd vanwege wijzigingen in de gestelde veiligheidsnorm, de hydraulische randvoorwaarden of de toetsvoorschriften;
2. dat verbetering van de veiligheidssituatie niet plaatsvindt vanuit een ander programma.

Regulier en/of achterstallig onderhoud behoort niet tot het HWBP-2 programma. Maatregelen, die voortkomen uit de derde toetsing van 2011 en de eerste Landelijke beoordeling (LBO-1), vallen niet binnen de scope van het HWBP-2, maar worden meegenomen in het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP). In totaal worden in het HWBP-2 87 projecten gerealiseerd waarvan 69 projecten met 362,4 kilometer te versterken waterkeringen en 18 kunstwerken.

Op basis van de Waterwet komen de afgekeurde dijken en kunstwerken in aanmerking voor rijkssubsidie. Hiervoor toetst het rijk de maatregelen op basis van het robuust, sober en doelmatig op orde brengen van de waterveiligheid. De werkwijze die hierbij gehanteerd wordt, is beschreven in bijlage A. De benodigde financiële middelen voor het HWBP-2 staan op de begroting van het Deltafonds en worden gevoed door bijdragen van het Rijk en de waterschappen op grond van de afspraken in het Bestuursakkoord Water.

Karakteristieken van het HWBP-2

Het HWBP-2 is op 22 maart 2011 door de Tweede Kamer aangewezen als 'Groot Project'. Door middel van de basisrapportage is de Tweede Kamer geïnformeerd over het programma. De basisrapportage beschrijft ook de verantwoordelijkheden van de partijen die bij het programma betrokken zijn.

De minister van Infrastructuur en Waterstaat draagt de eindverantwoordelijkheid voor het HWBP-2 programma. Dat betekent dat hij belast is met het vaststellen van het programma, het beoordelen van de subsidieaanvragen van de beheerders, het verstrekken van de subsidies en het rapporteren aan de Tweede Kamer.

De water- en hoogheemraadschappen (binnen het HWBP-2 veruit het grootste deel van de beheerders) hebben ieder hun eigen democratisch gekozen besturen. Als waterkeringen in de periodieke toetsrondes worden afgekeurd, zijn de beheerders verplicht maatregelen te treffen, zodat de afgekeurde keringen weer aan de vigerende wettelijke normen gaan voldoen. Voor deze maatregelen kan subsidie worden aangevraagd.

Binnen de kaders van de eigen verantwoordelijkheden geven het Rijk en de waterschappen, als uitvoeringsalliantie, invulling aan de opgave van het HWBP-2. Hierbij draagt de minister verantwoordelijkheid voor de subsidieverstrekking en de waterbeheerders voor de realisatie van de afzonderlijke projecten binnen het HWBP-2. Samen dragen zij bij aan het Deltafonds ten behoeve van de financiering van de subsidies. Gezien deze verantwoordelijkheidsverdeling zijn de formele sturingsmogelijkheden van het Rijk in het HWBP-2 in vergelijking met andere voormalige grote projecten, zoals Ruimte voor de Rivier (RvR) of Maaswerken, beperkt.

1.2 Samenvatting hoofdpunten verslagperiode

Voortgang van het programma

In de verslagperiode is geen project opgeleverd. Per 30 juni 2026 voldoen 86 van de 87 projecten aan de destijds geldende vigerende veiligheidsnorm en bevindt zich één project in de realisatiefase: het project Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam. Hiervoor geldt dat de mijlpaal einde realisatie gepland staat op Q2-2027.

Tot en met 30 juni 2026 is voor het programma € 2.684,8 miljoen aan uitgaven gerealiseerd (zie figuur 1 en tabel 15).

Scope

In de verslagperiode is de scope van het HWBP-2 niet gewijzigd en bestaat uit 87 projecten: 69 projecten met in het totaal 362,4 kilometer te versterken waterkeringen en 18 projecten met te versterken kunstwerken.

Planning

Er is voor het laatste project Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam geen wijziging op de planning van de oplevering in Q2-2027 doorgevoerd.

Issues / Risico's

In de verslagperiode zijn binnen het project Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam de geen nieuwe issues gemeld. Het eerder gemelde issue met betrekking tot het risico op vervormingen bij Module 10 (Volendam) is niet langer aan de orde. Alle vrijgavemomenten voor het verwijderen van de ophoogslagen zijn inmiddels gerealiseerd.

Het financiële risico op programmaniveau is gewijzigd van € 37,5 miljoen naar € 38,0 miljoen. Deze mutatie wordt veroorzaakt door het doorvoeren van actualisaties op projectniveau.

Het financiële risico op programmaniveau is exclusief de risico's op projectniveau welke zijn opgenomen in de projectraming van project Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam.

De totale financiële waarde van de risico's op projectniveau is in de rapportageperiode ongewijzigd ten opzichte van de VGR29. De project risicoreservering bedraagt op 30 juni 2026 € 65,9 miljoen (VGR29 € 65,9 miljoen). Dit betreft alleen nog de projectrisico's op het project Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam.
De totale risicoreservering (project- en programmaniveau) bedraagt € 103,9 miljoen (VGR29 € 103,4 miljoen).

Evaluatie HWBP-2
Op 20 mei 2026 heeft de vaste kamer commissie voor Infrastructuur en Waterstaat opdracht verstrekt om de evaluatie voor het HWBP-2 programma op te starten. Hiermee wordt een startsein gegeven voor de beëindigingsprocedure voor de groot project status. Voortgang wordt gerapporteerd in de VGR's onder paragraaf 4.4.

Financiën
Het actuele programmabudget is ongewijzigd en bedraagt op peildatum 30 juni 2026 € 2.866 miljoen.

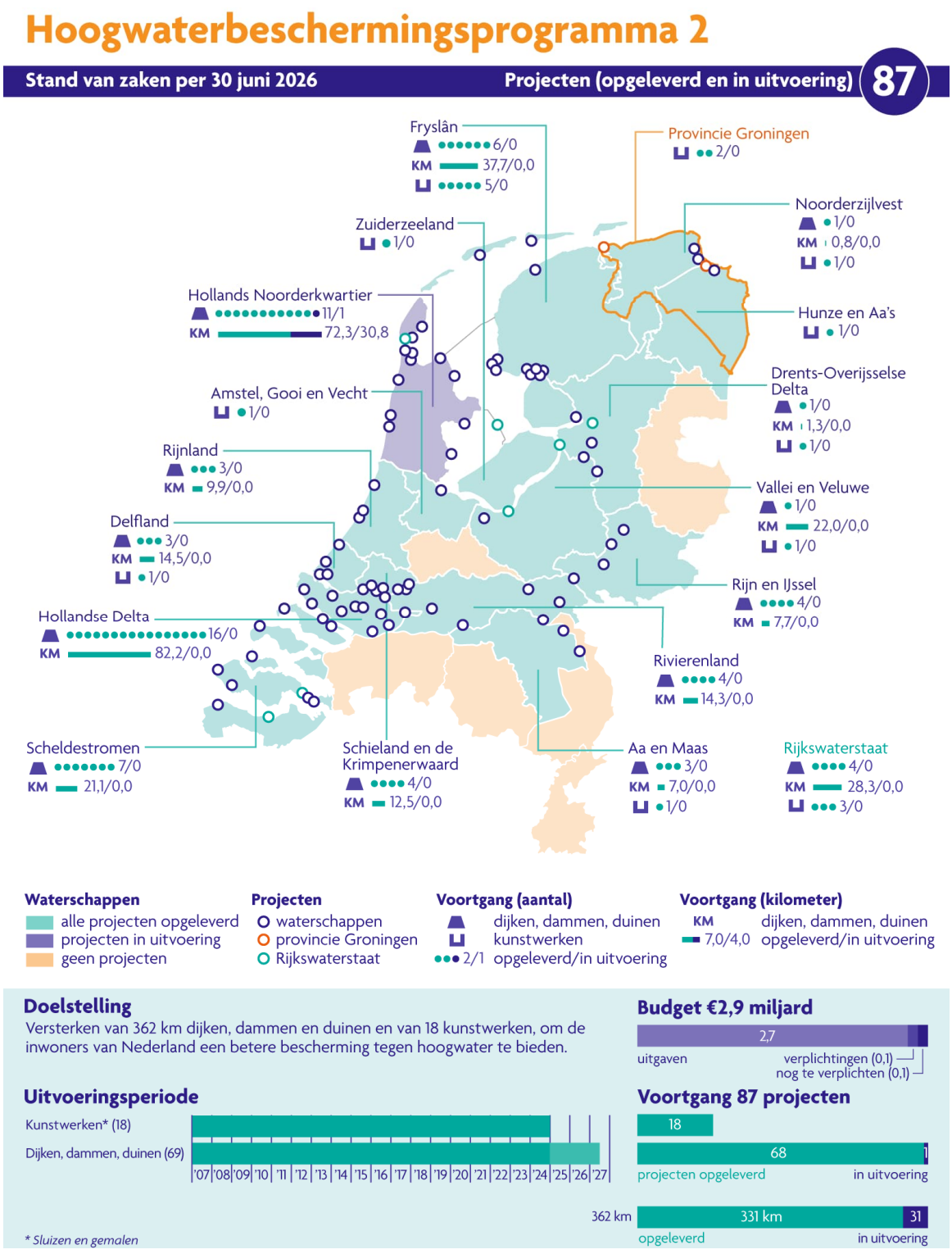
De actuele programmaraming is in de huidige verslagperiode met € 11 miljoen gewijzigd en bedraagt op peildatum 30 juni 2026 € 2.894 miljoen (VGR29 € 2.883 miljoen). Deze mutatie wordt veroorzaakt door het verwerken van de indexering in de projectramingen voor een bedrag van bijna € 11 miljoen.

Het programmabudget ligt € 28 miljoen lager dan de programmaraming. Op dit moment valt de spanning tussen programmaraming en programmabudget binnen het programma-onvoorzien van € 38 miljoen.

De verwachting is dat de programmaraming nog muteert als gevolg van voortgang van het project Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam. Daarnaast zal het programmabudget nog muteren als gevolg van de doorrekening van de IBOI indexering.

1.3 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat een toelichting op ontwikkelingen die zich in de rapportageperiode hebben voorgedaan in en rond het programma. In de daaropvolgende hoofdstukken komen de ontwikkelingen in de basisreferenties scope (3), planning (4), risico's (5) en financiën (6) van het HWBP-2 aan bod.

Figuur 1 Samenvatting stand van het HWBP-2, peildatum 30 juni 2026

2 Ontwikkelingen in en rond het programma

2.1 Algemene ontwikkelingen

In de verslagperiode hebben zich beperkte ontwikkelingen voorgedaan die van invloed zijn op het programma. De meest relevante ontwikkelingen zijn hierna beschreven.

2.2 Kwaliteit en auditing

Het programma HWBP-2 is in een afrondende fase en de focus van het audit- en kwaliteitsprogramma richt zich op het uitvoeren van toetsen op de onderdelen waar zich nog risico's bevinden voor het HBWP-2. In de verslagperiode heeft een toets plaatsgevonden op de afhandeling van het project Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam en op het inkoop- en aanbestedingsproces van het HWBP2. Tevens heeft een vaststellingstoets plaatsgevonden op het laatst lopende tweede fase beschikking project (KIS) binnen het HWBP2 programma. Ook zijn de eerste stappen genomen voor de afronding van het programma HWBP2. Er zijn in deze periode geen bijzonderheden te vermelden.

2.3 Correspondentie met het parlement

In de verslagperiode heeft de volgende correspondentie over het HWBP-2 met de Tweede Kamer plaatsgevonden.

Datum	Onderwerp
23 april 2026	Brief aanbieding 29ste voortgangsrapportage van het Tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma van de minister van Infrastructuur en Waterstaat aan de Tweede Kamer, vergaderjaar 2025-2026, 32 698, nr. 95
18 mei 2026	Accountantsrapport Auditdienst Rijk bij de 29ste voortgangsrapportage van het Tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma van de minister van Infrastructuur en Waterstaat aan de Tweede Kamer, vergaderjaar 2025-2026, 32698, nr. 96

Op 20 mei 2026 heeft de vaste kamer commissie VGR29 besproken en een verzoek tot uitvoering van een eindevaluatie voor het HWBP-2 op te starten. Hiermee wordt de beëindigingsprocedure ingang gezet. Voortgang van dit proces zal in de VGR worden opgenomen onder paragraaf 4.4 Voortgang evaluatie.

2.4 Media

In de eerste helft van 2026 is er o.a. media-aandacht geweest voor:
<u>Project Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam</u>
- 10 februari 2026 meldde Groot-Waterland dat de Alliantie Markermeerdijken een nieuw tijdelijk looppad aanlegt in de berm van de dijk aan de Noordzijde van Uitdam, om onveilige situaties voor voetgangers op de weg te verhelpen. Dit volgde op signalen van bewoners tijdens een bijeenkomst op 9 december.
- 25 februari 2026 berichtte Groot-Waterland over werkzaamheden aan de kruising Warder en de IJsselmeerdijk in Edam-Volendam. De aannemer van Alliantie Markermeerdijken herstraat het kruispunt en brengt asfaltlagen aan; de kruising is dicht tot 17 juni 2026.
- 20 maart 2026 schreef Groot-Waterland over de laatste fase van de dijkversterking aan het dijkvak Noordeinde in Volendam. De dijk moet voor 15 oktober 2026 waterveilig zijn.

3 De scope van het programma

3.1 Programmascope

In de huidige verslagperiode is de programmascope niet gewijzigd. De programmascope van het HWBP-2 omvat 87 projecten. De beheerders voeren deze projecten uit om te bewerkstelligen dat afgekeurde dijkvakken en kunstwerken weer aan de vigerende veiligheidsnormen voldoen. De ligging van de projecten is op de kaart (figuur 1) op bladzijde 7 weergegeven. Het betreft negen projecten uit de eerste toetsronde, negen ‘Prioritaire Zwakke Schakels Kust’ en 69 projecten uit de tweede toetsronde. De projecten worden onafhankelijk van elkaar gerealiseerd. In totaal worden 78 projecten door waterschappen en hoogheemraadschappen gerealiseerd, zeven door Rijkswaterstaat en twee door de provincie Groningen. De kaders die op deze ontwerpopgave van toepassing zijn, vormen de condities om de opgaven van het HWBP-2 te realiseren. In totaal gaat het om 18 kunstwerken en 362,4 km dijken.

3.2 Projectscopes

In de verslagperiode hebben zich geen scopewijzigingen voorgedaan.
Voor de beheerders bestaat per afgekeurde waterkering een veiligheidsopgave, dit is de projectscope. De beheerder werkt deze veiligheidsopgave uit in te treffen maatregelen.

4 Voortgang en planning

4.1 Voortgang van het programma

In de verslagperiode is geen project opgeleverd.

Op 30 juni 2026 bevindt zich nog één project in de realisatiefase. In totaal voldoen 86 projecten aan de destijds geldende vigerende veiligheidsnorm. De mutaties in de projectfase ten opzichte van voorgaande rapportage zijn gegeven in tabel 1.

Tabel 1
Mutaties in projectfase ten opzichte van vorige VGR's

	totaal aantal lopende projecten	Projecten aan dijken, dammen, duinen		projecten aan kunstwerken
HH Hollands Noorderkwartier	1	1	30,8 km	0
Totaal	1	1	30,8 km	0

In het HWBP-2 wordt in totaal 362,4 kilometer dijken en 18 kunstwerken versterkt. Tabel 2 geeft het aantal nog lopende projecten per beheerder weer, met daarbij het aantal kilometers dijken en het aantal kunstwerken dat nog versterkt moet worden.

Tabel 2
Lopende projecten

	VGR-28 30-06-2025	VGR-29 31-12-2025	Mutaties verslagperiode	VGR-30 30-6-2026
Planstudiefase	0	0	0	0
Realisatiefase	1	1	0	1
Gerealiseerde maatregelen	74	74	0	74
Op basis van nader onderzoek is gebleken dat de kering voldoet	12	12	0	12
Totaal	87	87	0	87

Een overzicht van de afgeronde projecten is opgenomen in bijlage B. In Tabel 3 zijn de projecten opgenomen waarbij het project nog niet geheel financieel is afgerond. In de tabel is een prognose betreffende het moment van indiening van de afrekening opgenomen.

Tabel 3
Nog financieel af te ronden HWBP-2 projecten
(peildatum 30-06-2026)

beheerder	code	Project	Prognose indiening afrekening

Er staan in verslagperiode geen fase 2 beschikkingen open. Er zijn geen nieuwe fase 2 beschikkingen in verslagperiode verstrekt.

4.2 Planningssystematiek

Om de voortgang van de projecten te kunnen monitoren, geven beheerders de belangrijkste mijlpalen in de projectplanningen aan. De onderliggende documenten bij deze en andere mijlpalen worden bij formele contactmomenten door het programmabureau HWBP-2 getoetst. Een mijlpaal wordt als behaald beschouwd na de schriftelijke bevestiging van een positief toetsresultaat.

Tabel 4 geeft een overzicht van de planning met daarin aangegeven de mijlpalen die zijn voorzien binnen de lopende projecten. De tabel geeft een weergave van de formeel vastgestelde projectplanningen. Daarnaast is deze tabel vanaf VGR21 uitgebreid met een prognose van het waterschap over de verwachte oplevering van het project. In verslagperiode zijn geen wijzigingen gemeld.

Tabel 4
Planning met mijlpalen van de lopende projecten conform beschikking en prognose waterschap

Beheerder	project	projectfase	vigerende datum start realisatie	vigerende datum einde realisatie	prognose datum einde realisatie
HH Hollands Noorderkwartier	W2-004 Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam	realisatie	✓	2027 Q2	2027 Q2

Leganda: Voortgang mijlpalen:

✓	Mijlpaal is behaald
	Mijlpaal is nogniet behaald

4.3 Voortgang mijlpalen

Start realisatie

In deze verslagperiode is geen eerste subsidiebeschikking afgegeven voor een project.

Einde realisatie

In de verslagperiode is geen project door de aannemer afgerond.

Ontwikkelingen in de planning van het HWBP-2

Hierna zijn de belangrijkste ontwikkelingen beschreven die zich in de verslagperiode hebben voorgedaan in de planning van de projecten.

Bijgestelde mijlpalen

In de verslagperiode zijn geen mijlpalen gewijzigd.

Ontwikkeling project Lekdijk Kinderdijk-Schoonhovenseveer

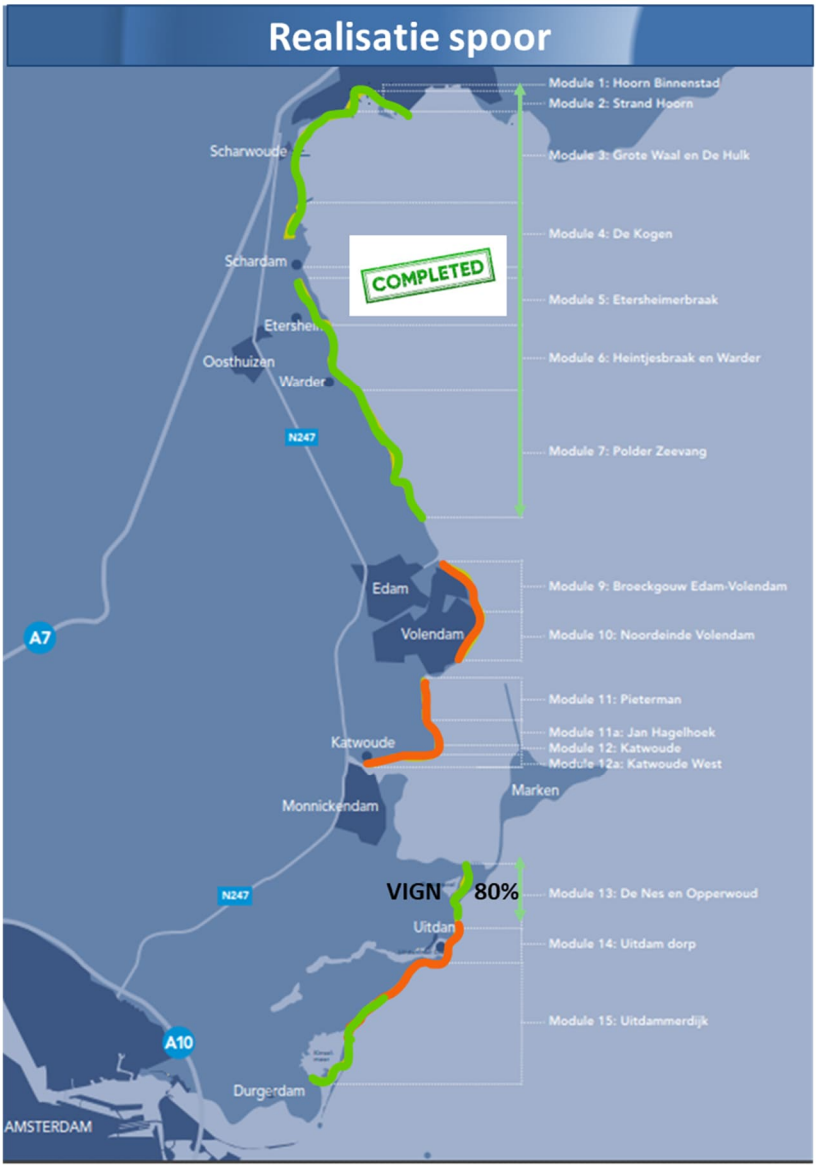
Op 29 december 2025 heeft het waterschap Rivierenland een verzoek tot vaststelling van fase 2 van het dijkversterkingsproject Lekdijk KIS ingediend. Deze aanvraag is in verslagperiode positief beoordeeld en tevens financieel afgerond.

Projecten die nog worden opgeleverd

Dit betreft één project:

<u>Markermeerdijk Hoorn - Edam – Amsterdam</u>

De uitvoering is in volle gang. De modules 1 tot en met 7 zijn in het kader van de waterveiligheid gereed, opgeleverd en overgedragen door de alliantie Markermeerdijken (AMMD) aan het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK).
In juni 2026 is alle klei (te weten 950.000 ton) aangebracht. De actuele planning is ongewijzigd. De mijlpaal van Q2-2027 is haalbaar.

Het waterschap heeft voor dit project (zoals eerder gemeld in VGR19) meerkosten van circa € 130 miljoen gerapporteerd. Vanaf 2023 is de afhandeling van de nog openstaande meerwerkdossiers versneld opgepakt, met de verwachting dat deze in 2024 en 2025 konden worden afgehandeld. In 2024 is er herbeschikt voor een bedrag van € 63,2 miljoen. In de VGR28 is een deel van de meerwerkkosten afgewikkeld en opgenomen in de herbeschikking van 15 april 2025. Dit betrof een totaalbedrag van € 50,1 miljoen (wijzigingsdossiers Zorgvuldig Doen, aanvullingen op het taakstellende budget en voorbereidingskosten Durgerdam).
In de huidige verslagperiode is er een herbeschikking doorgevoerd van circa € 26,3 miljoen. De volgende wijzigingsdossiers zijn hiermee afgerond, zijnde:

- Stagnatie vaargeulen en loswallen
- Verstoring Raad van State procedure
- Aanpassing uitvoeringsmethode n.a.v. raad van State

Het gemelde issue met betrekking tot het risico op vervormingen bij Module 10 (Volendam) is niet langer aan de orde. Alle vrijgavemomenten voor het verwijderen van de ophoogslagen zijn inmiddels gerealiseerd.
De verstrekte herbeschikkingen zijn dan de gerapporteerde meerkosten van €130 miljoen. Het verschil (circa € 9,6 miljoen) is opgenomen in de projectraming.

4.4 Voortgang evaluatie

Op 20 mei 2026 heeft de vaste kamer commissie voor Infrastructuur en Waterstaat opdracht verstrekt om de evaluatie voor het HWBP-2 programma op te starten. Hiermee wordt een startsein gegeven voor de beëindigingsprocedure voor de groot project status. In deze paragraaf wordt de voortgang nu en in de komende voortgangsrapportages verantwoord.
Het doel is de afwikkeling van het project Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam ook in deze evaluatie mee te nemen. De verwachting is dat het project in Q2-2027 wordt opgeleverd, waarna de eindafrekening opgemaakt kan worden.

In de opdracht vanuit de commissie is ook opgenomen dat in de evaluatie de eventuele leerpunten voor het programma HWBP meegenomen dienen te worden.

De planning voor de evaluatie en beëindigingsprocedure groot project status ziet er als volgt uit:

aciviteiten	VGR-30 1-1-2026 - 30-6-2026	VGR-31 1-7-2026 - 31-12-2026	VGR-32 1-1-2027 - 30-6-2027	VGR-33 1-7-2027 - 31-12-2027	VGR-34 1-1-2028 - 30-6-2028	VGR-35 1-7-2028 - 31-12-2028
- ontvangst opdracht tot evaluatie						
- samenstelling ervaringsdeskundigen						
- voorbereiding opdrachtverlening aan derden						
- opdrachtverlening voor starten eveluatie						
- uitvoeren evaluatie						
- rapportage beoordeling						
- definitieve rapportage met leerpunten						
- indienen rapportage bij vaste kamercommissie Infrastructuur en Waterstaat						
- eventuele uitloop in proces						

legenda					
binnen planning behaald		activiteit vertraagd		prognose	

5 Risicomanagement

5.1 Risicobeheersing op programma- en issues op projectniveau

Tot en met de VGR18 (peildatum 30 juni 2020) werd in dit hoofdstuk alleen ingegaan op de programmarisico's. Dit zijn risico's die niet in de projectramingen zijn meegenomen.
Op het moment dat projectrisico's zich voordoen, dienen deze opgenomen te worden in de raming van het project. In een groot programma hoeft een vertraging van een individueel project niet tot een vertraging van het programma te leiden. Echter, gezien het feit dat in dit programma nog maar één project loopt, is dit wel het geval. Het individuele project is daarmee bepalend voor de doorlooptijd van het totale programma geworden. Om hier inzicht in te geven, is dit hoofdstuk met ingang van VGR19 uitgebreid met issues van de projecten.
Een issue is een bekend probleem bij een project dat van invloed kan zijn op de programmadoelen in tijd en geld. De kwantificering hiervan kan op dit moment nog niet worden vastgesteld.

5.2 Risico's programmaniveau

Door risicobeheersing werkt het programma aan het voorkomen van financiële tegenvallers en vertraging. Door intensieve afstemming en communicatie worden risico's gesignaleerd en kunnen adequate maatregelen worden getroffen om de gevolgen van risico's te beperken. De basis voor de risicobeheersing voor het gehele programma ligt bij de projecten: door de beheerders wordt het merendeel van de risico's gesignaleerd en beheerst. Het risicomanagement door het programmabureau HWBP-2 is aanvullend en richt zich zowel op risicobeheersing door de beheerders als door het programmabureau zelf.
Het overzicht van de risico's wordt elk halfjaar geactualiseerd, zowel voor de projecten als voor het programma. Er wordt nagegaan of er nieuwe risico's zijn, risico's zijn gewijzigd en/of aanvullende beheersmaatregelen nodig zijn. Het programmabureau HWBP-2 voert beheersmaatregelen uit, veelal in samenwerking met de beheerders, door onder andere kennisdeling tussen de beheerders te faciliteren, de kennis bij de beheerders op specifieke onderwerpen te professionaliseren en specialistische kennis te bieden om de risico's beter te beheersen.

Het risicoprofiel van het programma neemt af naarmate het programma vordert en bestaat in deze fase van het HWBP-2 nog maar uit enkele risico's. De tijds- en financiële risico's worden gerapporteerd.

Risico's met gevolgen in tijd

Risico's met gevolgen in tijd voor het programma zijn die risico's uit de projecten die niet kunnen worden opgevangen door de afgesproken buffers van het project, waardoor deze gevolgen kunnen hebben voor de verwachte opleverdatum van een of meerdere projecten en daarmee voor het totale programma. De risico's zijn weergegeven in tabel 5.

De omvang van de risico's wordt uitgedrukt in het aantal projecten waarbij het risico zich kan voordoen, samen met de mogelijke vertraging in maanden.

In deze verslagperiode is het risicoprofiel met gevolgen in tijd ongewijzigd.

Tabel 5
Toprisico's binnen het programma met gevolgen in tijd

Risico's met gevolgen in tijd	Aantal projecten	Vertraging
Gewijzigde uitvoering kan leiden tot vertraging	1	6-12 mnd

De risico's met gevolgen in tijd worden hieronder toegelicht:

Gewijzigde uitvoering kan leiden tot vertraging
Het project Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam is in volle uitvoering. Er zijn binnen de verslagperiode verschillende modules van het project opgeleverd en nog verschillende modules in uitvoering. Hierdoor is voor het project Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam in de verslagperiode geen wijziging op het tijdrisico aangebracht.

Risico's met gevolgen in geld
Risico's met gevolgen in geld voor het programma zijn die risico's uit de projecten die op dit moment niet zijn getoetst om binnen de overeengekomen raming van het project te worden opgenomen, waardoor deze risico's consequenties kunnen hebben voor de programmaraming. De risico's met gevolgen in geld zijn weergegeven in tabel 6. De omvang van de risico's wordt uitgedrukt in het aantal projecten waarbij het risico zich kan voordoen en de totale verwachtingswaarde van de gevolgen in geld voor het programma. Ten opzichte van VGR29 zijn de programmarisico's in geld ongewijzigd.

Tabel 6
Toprisico's binnen het programma met gevolgen in geld

Risico's met gevolgen in geld	Aantal projecten	Verwachtings-waarde
Gewijzigde uitvoering kan leiden tot vertraging	1	p.m.

Toelichting op het risico:

Gewijzigde uitvoering kan leiden tot vertraging en meerkosten

Zie de toelichting onder risico's met tijd voor de omschrijving van het risico bij het project Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam. In de verslagperiode is het risico ongewijzigd.

5.3 Issues projecten

Binnen het HWBP-2 was er sprake van één issue dat van invloed kan zijn op de planning van het totale programma, namelijk 'Gewijzigde uitvoering en/of eisen leidt tot vertraging en meerkosten t.o.v. verleende beschikking'.

Het in de vorige VGR gemelde issue met betrekking tot het risico op vervormingen bij module 10 (Volendam) is niet langer aan de orde. Alle vrijgavemomenten voor het verwijderen van de ophoogslagen zijn inmiddels gerealiseerd.

5.4 Algemeen beeld op programmaniveau

De financiële omvang van de risico's op programmaniveau bedraagt € 38,0 miljoen (VGR29 € 37,5 miljoen) en bestaat voor € 0,0 miljoen uit benoemde risico's en voor € 38,0 miljoen uit onbenoemde risico's. De mutatie in de onbenoemde risico's is veroorzaakt door actualisatie van de prognoses van het nog lopende project en van de programmabureaukosten. Inhoudelijk zijn de mutaties in de risico's toegelicht in paragraaf 5.2.

De financiële waarde van de gekwantificeerde onbenoemde risico's is in de verslagperiode gewijzigd met € 0,5 miljoen. De reservering voor de onbenoemde risico's bedraagt 5% van de projectramingen van de nog lopende projecten inclusief het budget voor het programmabureau.

Tabel 7
Financiële waarde risico's op programmaniveau, weergegeven in miljoen euro

	VGR-28 30-06-2025	VGR-29 31-12-2025	Mutaties verslagperiode	VGR-30 30-6-2026
Benoemde risio's op programmaniveau	5,0	0,0	0,0	0,0
'Onvoldoende duidelijkheid in contractafspraken met ON inzake grondgebruik'	5,0	0,0	0,0	0,0
'Gewijzigde uitvoering kan leiden tot vertraging en meerkosten	p.m.	p.m.	0	p.m.
Onbenoemde risico's op programmaniveau	36,2	37,5	0,5	38,0
Financiële verwachtingswaarde risico's op programmaniveau	41,2	37,5	0,5	38,0

6 Financiën

6.1 Programmabudget

In de verslagperiode is het beschikbare budget ongewijzigd en staat op € 2.865,7 miljoen (was VGR29 € 2.865,7 miljoen).

Tabel 8 geeft de budgetreeks aan. Vanaf VGR26 wordt het bedrag gesplitst over de periode 2024 en verder, waarin de financiële afronding van het programma wordt verwacht.

Tabel 8
Budgetreeks in de rijksbegroting, weergegeven in miljoen euro
Prijspeil 1-1-2025

	Totaal	tm 2024	2025	2026	2027	2028
VGR-28 30-06-2025	2.853,5	2.573,5	105,0	8,3	0,0	166,7
VGR-29 31-12-2025	2.865,7	2.573,5	111,6	8,6	0,2	171,8
VGR-30 30-06-2026	2.865,7	2.573,5	111,6	21,6	10,6	148,4
Verwerking terugbetalingen voorschotten *)	13,3	8,4	4,9	0,0	0,0	0,0
Bijdrage Provincie	4,4	4,4	0,0	0,0	0,0	0,0
VGR-30 30-06-2026	2.883,4	2.586,3	116,5	21,6	10,6	148,4

*) Conform de begrotingsregels worden terugbetalingen van verstrekte voorschotten bruto verantwoord ofwel als ontvangst en hogere uitgaven verantwoord. Het uitgavenbudget voor HWBP-2 bedraagt daarmee € 2.883,4 miljoen. Gesaldeerd met de ontvangsten bedragen de kosten voor HWBP-2 € 2.865.7 miljoen.

De ontvangsten van de waterschappen, conform het Bestuursakkoord Water, voor de financiering van HWBP-2 bedragen in totaal € 1.029,0 miljoen. Dit bedrag is sinds VGR22, peildatum 30 juni 2022, niet meer gewijzigd.

6.2 Programmaraming

De programmaraming bestaat uit het totaal van de gerealiseerde en de nog te realiseren kosten voor het HWBP-2. De raming is samengesteld uit de door de beheerders opgestelde projectprognoses of de waarde van de geïndexeerde verstrekte beschikkingen, de kosten voor het programmabureau HWBP-2 (overige projectkosten) en het programma onvoorzien. Gegeven de op dit moment geldende inzichten wordt de omvang van het programma onvoorzien toereikend geacht.

De programmaraming is in de verslagperiode gewijzigd en bedraagt op 30 juni 2026 € 2.894 miljoen (was € 2.883 miljoen). De mutatie wordt veroorzaakt door het doorvoeren van de indexering en actualisering van de projectraming van de nog niet afgerekende project.

Binnen de programmaraming bedraagt de totale omvang van de onvoorziene kosten € 104 miljoen, bestaande uit € 66 miljoen onvoorzien op projectniveau en € 38 miljoen onvoorzien op programmaniveau.
In tabel 9 is de opbouw van de programmaraming weergegeven. De eventuele mutaties zijn hierboven toegelicht.

Tabel 9
Programmaraming, weergegeven als verwachtingswaarde in miljoen euro
Prijspeil 1-1-2025

	VGR-28 30-6-2025	VGR-29 31-12-2025	Mutaties verslagperiode	VGR-30 30-6-2026
Subtotaal projectramingen	2.769	2.805	11	2.816
Project voorzien	2.703	2.739	11	2.750
Project onvoorzien	66	66	0	66
Overige projectkosten	40	40	0	40
Programma onvoorzien	41	38	0	38
Totaal HWBP-2	2.850	2.883	11	2.894

Op basis van de probabilistische doorrekening van de programmaraming is de verwachting dat de bandbreedte van de uitgaven tussen € 2,79 miljard en € 2,86 miljard ligt.

Overige projectkosten
Deze kosten bestaan uit de gerealiseerde kosten tot en met 30 juni 2026 en de door het programmabureau HWBP-2 verwachte programmabureaukosten over de periode tot en met 2028. De raming van deze kosten is in de verslagperiode ongewijzigd.

Programma onvoorzien
In de verslagperiode is de financiële waarde gewijzigd ten opzichte van 31 december 2025 en deze heeft per 30 juni 2026 een totale afgeronde waarde van € 38,0 miljoen (VGR29 € 37,5 miljoen). Programma onvoorzien wordt in hoofdstuk 5 verder toegelicht.

Projectramingen
Het totaal van de projectramingen is in de verslagperiode toegenomen met een bedrag van totaal € 10 miljoen naar € 2.815 miljoen (was € 2.805 miljoen). Deze mutaties zijn toe te wijzen aan de wijziging in de prognose van het project Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam.

Een onderverdeling van de projectkosten naar projectfase is weergegeven in tabel 10.

Tabel 10
Projectkosten per fase, weergegeven in miljoen euro
Prijspeil 1-1-2025

	VGR-28 30-6-2025	VGR-29 31-12-2025	Mutaties verslagperiode	VGR-30 30-6-2026
Subtotaal lopende projecten	684	710	11	721
Projecten in planstudie	0	0	0	0
Projecten in realisatie	684	710	10	720
Gerealiseerde projecten	2.085	2.095	0	2.095
Totaal	2.769	2.805	11	2.816

Tabel 11 bevat een onderverdeling van de projectkosten naar beheerders, zowel in de planstudiefase als in de realisatiefase.

Tabel 11
Raming van de projecten in planstudiefase en realisatiefase per beheerder, weergegeven in miljoen euro
Prijspeil 1-1-2025

Beheerder	VGR-28 30-6-2025		VGR-29 31-12-2025		VGR-30 30-6-2026	
	aantal projecten	raming	aantal projecten	raming	aantal projecten	raming
HH Hollands Noorderkwartier	1	684	1	710	1	721
Lopende projecten	1	684	1	710	1	721
Gerealiseerde projecten	86	2.085	86	2.095	86	2.095
Totaal	87	2.769	87	2.805	87	2.816

Tabel 12 bevat een onderverdeling van de projectkosten naar type project.

Tabel 12
Projectkosten per type bekostiging, weergegeven in miljoen euro
Prijspeil 1-1-2025

	VGR-28 30-6-2025	VGR-29 31-12-2025	VGR-30 30-6-2026
Subsiedieprojecten en innovatiebijdrage	1.999	2.035	2.046
Projecten Zwakke Schakels	606	605	605
Projecten Rijkswaterstaat	164	165	165
Totaal Projectramingen	2.769	2.805	2.816

6.3 Kasreeks

Ten behoeve van de Rijksbegroting stelt het programmabureau HWBP-2 iedere verslagperiode een overzicht op van de realisatie en prognose van verplichtingen en kasuitgaven voor het lopende jaar en de daaropvolgende jaren. De kasreeks is gebaseerd op de prognoses van de beheerders, die zijn beoordeeld door het programmabureau. In tabel 13 is deze kasreeks opgenomen.

Tabel 13
Kasreeks, Projectuitgaven minus projectontvangsten weergegeven in miljoen euro

	Totaal	tm 2024	2025	2026	2027	2028
VGR-28 30-06-2025	2.850,0	2.568,4	110,9	1,3	3,4	166,0
VGR-29 31-12-2025	2.865,7	2.568,4	111,6	8,6	0,3	176,8
VGR-30 30-06-2026	2.865,7	2.568,4	111,6	21,6	10,6	153,5

6.4 Apparaatsbudget Rijkswaterstaat

Het budget van de interne kosten bedraagt per 30 juni 2026 in totaal € 33 miljoen. Het budget is ongewijzigd. Dit bedrag is, conform de afspraken met betrekking tot de bekostigingssystematiek van RWS, niet opgenomen in de raming en het programmabudget van het HWBP-2.

6.5 Cumulatieve verplichtingen en uitgaven

Tabel 14 geeft een overzicht van de cumulatieve financiële verplichtingen die sinds de start van het programma tot en met 30 juni 2026 door het programma zijn aangegaan inclusief ontvangsten vanuit projectafrekeningen. In de verslagperiode heeft er geen aanbesteding plaatsgevonden. In de verslagperiode is voor bijna € 10,0 miljoen aan nieuwe verplichtingen aangegaan en voor € 102.336 aan eerder aangegane verplichtingen vrijgevallen.

Tabel 14
Cumulatieve verplichtingen, incl. BTW, weergegeven in miljoen euro

	t/m VGR-29 31-12-2025	Mutaties VGR-30	Mutaties VGR-31	t/m VGR-30 30-6-2026
Nieuwe verplichtingen		10,0		
Vrijgevallen verplichtingen/ ontvangsten		0,1		
Verplichtingen	2.802,2	10,1		2.812,3

Op basis van de aangegane verplichtingen kunnen betalingen worden verricht en projectontvangsten worden geboekt.

In tabel 15 zijn deze uitgaven en eventuele ontvangsten zichtbaar, die sinds de start van het programma tot en met 30 juni 2026 zijn gedaan.
In de verslagperiode is voor een bedrag van in totaal € 10,4 miljoen aan uitgaven gerealiseerd. Deze uitgaven omvatten hoofdzakelijk de uitbetaling van een vaststelling van fase 2 van project KIS. Daarnaast waren er ook, uitgaven voor het programmabureau HWBP-2.

Tabel 15
Cumulatieve uitgaven, incl. BTW, weergegeven in miljoen euro

	t/m VGR-29 31-12-2025	Mutaties VGR-30	Mutaties VGR-31	t/m VGR-30 30-6-2026
Uitgaven	2.674,4	10,4		2.684,8

Bijlage A werkwijze subsidieverlening door het rijk

Tijdens de zes jaarlijkse toetsingen van de primaire waterkeringen in het kader van de Waterwet onderzoeken de beheerders deze waterkeringen op verschillende faalmechanismen. Zodra in de eerste of tweede toetsronde werd geconstateerd dat een kering als gevolg van één faalmechanisme niet voldeed, werd de kering afgekeurd.

De beheerders zorgen voor het op sterkte brengen van de waterkering. Op basis van de Waterwet komen de maatregelen van het HWBP-2 in aanmerking voor subsidiëring door het rijk. Hiertoe toetst het rijk de maatregelen aan de subsidiecriteria robuust, sober en doelmatig. Op basis hiervan geeft het ministerie een voorlopige beschikking af die als grondslag dient voor de uitbetaling van voorlopige subsidies aan de beheerder. De hoogte van definitieve subsidie wordt op basis van nacalculatie door het rijk vastgesteld. Voor rechtmatige subsidieverstrekking vindt een aantal van contactmomenten tussen beheerders en rijk plaats. Elk contactmoment wordt onderbouwd met kwantitatief en kwalitatief adequate documentatie.

Contactmoment 1 Startnotitie: dit contactmoment vindt plaats wanneer de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (voorheen Startnotitie MER) in concept is opgesteld. Bij dit contactmoment gaat het erom dat wordt vastgesteld dat de juiste ontwerpopgave en de juiste uitgangspunten worden gehanteerd en of het palet aan principeoplossingen ook een oplossing bevat die later als sober, doelmatig en robuust aangemerkt kan worden. Het zoeken van de mogelijke oplossingen is een iteratief proces waarbij de effecten van alle varianten worden afgewogen. Indien er nog veel onzekere variabelen zijn kan in het proces vóór het vaststellen van het voorkeursalternatief nog sprake zijn van (sterk) variërende planningen en kostenramingen.

Contactmoment 2 Voorkeursalternatief: doel van dit contactmoment is om te bepalen welke ontwerpvarianten bestaan en hoe de afweging heeft plaatsgevonden die tot het voorkeursalternatief heeft geleid. Het rijk toetst of het voorkeursalternatief als sober, doelmatig en robuust aangemerkt kan worden. Indien ook andere belangen dan het veiligheidsbelang een plaats hebben gekregen in het voorkeursalternatief toetst het ministerie welk deel van de te maken kosten aan veiligheid is toe te rekenen en voor subsidie in aanmerking komt.

Contactmoment 3 Projectplan: bij dit contactmoment wordt het concept projectplan (voorheen: dijkversterkingsplan) getoetst op de criteria sober, doelmatig en robuust. Bij dit contactmoment wordt bepaald welk deel van de te maken kosten gerelateerd is aan de veiligheidsopgave en derhalve voor subsidie in aanmerking komt. De toetsing vindt plaats voordat het projectplan de inspraakprocedure ingaat en de goedkeuringsprocedure van de provincie doorloopt. Nadat het projectplan door de provincie is goedgekeurd kan het waterschap een subsidieaanvraag indienen. Het ministerie geeft naar aanleiding van de subsidieaanvraag een voorlopige beschikking af die als grondslag dient voor de uitbetaling van voorlopige subsidies aan de beheerder.

Contactmoment 4 Voorbereiden aanbesteding: dit contactmoment dient om aan de hand van de opgestelde marktuitvraag dan wel het opgestelde bestek te bepalen welke aanbestedingsrisico's bestaan en welke maatregelen kunnen worden getroffen om deze te reduceren of voorkomen.

Contactmoment 5 Realisatie: tijdens de realisatie van projecten wordt door middel van rapportages en de jaarverantwoordingen de gerealiseerde en geplande voortgang gevolgd. Indien de realisatie daartoe aanleiding geeft, volgt een contactmoment 5 teneinde dreigende realisatie risico's te reduceren of voorkomen.

Contactmoment 6 Oplevering: zodra het project is afgerond, toont de beheerder aan dat de in het formeel goedgekeurde projectplan beschreven aanpassingen aan de hoogwaterkering zijn gerealiseerd en dat de waterkering aan de vigerende norm voldoet.

Eindafrekening
Een eindafrekening wordt opgesteld na het behalen van het C6 moment, waarbij de verstrekte voorlopige subsidies worden verrekend met de werkelijk gemaakte kosten. Ook wordt dan de subsidiebeschikking definitief vastgesteld.

BIJLAGE B afgeronde HWBP-2 projecten

Beheerder	Code	Project	
WS AGV	WN-006	Ipersloter-en Diemerdammersluis	
HH Hollands Noorderkwartier	W1-001	Havendijk den Helder	
HH Hollands Noorderkwartier	W2-001	Balgzanddijk	
HH Hollands Noorderkwartier	W1-006	Wieringermeerdijk omgelegde Stonteldijk	
HH Hollands Noorderkwartier	W2-003	Markermeerdijk Hoorn - Enkhuizen	
HH Hollands Noorderkwartier	W2-024	Prins Hendrikpolder, steenbekleding	**
HH Hollands Noorderkwartier	W2-036	Dijkversterking Waddenzeedijk Texel	
HH Hollands Noorderkwartier	W2-064	Bergen aan Zee	*
HH Hollands Noorderkwartier	W2-066	Egmond aan Zee	*
HH Hollands Noorderkwartier	W2-080	Koegraszeedijk	
HH Hollands Noorderkwartier	W2-085	Hoogwaterkering Den Oever	
HH Hollands Noorderkwartier	WZ-001	Zwakke schakels Noord-Holland	
WS Hollandse Delta	W1-003	Versterking Buitenhavendijk Middelharnis	
WS Hollandse Delta	W2-026	Dijkversterking Nieuwe Stadse Zeedijk	
WS Hollandse Delta	W2-028	Dijkversterking Oostmolendijk	
WS Hollandse Delta	WN-001	Dijkversterking Hellevoetsluis	
WS Hollandse Delta	WN-002	Dijkversterking Brielse Maasdijk	*
WS Hollandse Delta	WN-003a	Dijkversterking Spui Oost	
WS Hollandse Delta	WN-003b	Zettingsvloeiing Spui	
WS Hollandse Delta	WN-004	Dijkversterking Spui West	
WS Hollandse Delta	WN-005	Dijkversterking Eiland van Dordrecht	
WS Hollandse Delta	WN-008	Dijkversterking Hoeksche Waard Zuid	
WS Hollandse Delta	WN-009	Dijkversterking Hoeksche Waard Noord	
WS Hollandse Delta	WN-014a	Dijkversterking IJsselmonde Noord en Zuid	*
WS Hollandse Delta	WN-014b	Dijkversterking Hilledijk	*
WS Hollandse Delta	WN-025	Zettingsvloeiing Dordtsche Kil	
WS Hollandse Delta	WZ-006	Kust van Voorne	
WS Hollandse Delta	WZ-007	Flaauwe Werk	
WS Fryslân	W2-013	Havendammen en steenbekleding Stavoren	
WS Fryslân	W2-014	Ijsselmeer kleibekleding en pipingmaatregelen	
WS Fryslân	W2-021	Havendam Lemmer	
WS Fryslân	W2-030	Waddenzeedijk, Friese kust	
WS Fryslân	W2-045	Terschelling, Waddenzeekering	
WS Fryslân	W2-049	Ameland	
WS Fryslân	WN-016	Johan Frisosluis Stavoren	
WS Fryslân	WN-019	Riensluis te Lemmer	
WS Fryslân	WN-020	Oude Zeesluis te Stavoren	*
WS Fryslân	WN-021	Inlaat Tacozijl	*
WS Fryslân	WN-022	Inlaat Teroelsterkolk	*
HH van Schieland en de Krimpenerwaard	W1-008	Nederlekdijk	
HH van Schieland en de Krimpenerwaard	W1-009	Bergambacht-Ammerstol-Schoonhoven	
HH van Schieland en de Krimpenerwaard	W2-002	Dijkversterking Krimpen	
HH van Schieland en de Krimpenerwaard	WN-017	Achterland Maeslantkering	*
WS Rivierenland	W1-010	Benedenstad Nijmegen	
WS Rivierenland	W2-042	Merwededijk te Werkendam	
WS Rivierenland	W2-055	Lekdijk KIS	
WS Rivierenland	W2-078	Diverse pipingmaatregelen	
WS Scheldestromen	W2-019	Onrustpolder Noord-Beveland	
WS Scheldestromen	W2-025	Kruiningenpolder	
WS Scheldestromen	W2-031	Zimmermanpolder Zuid-Beveland	
WS Scheldestromen	W2-082	Noorderstrand Schouwen	
WS Scheldestromen	WN-010	Westkapelle	
WS Scheldestromen	WN-011	Vlissingen	
WS Scheldestromen	WZ-009	Zwakke Schakels Zeeuws Vlaanderen	

HH van Delfland	W2-079	Gemaal Westland	
HH van Delfland	WN-018	Achterland Maeslantkering	*
HH van Delfland	WZ-004	Scheveningen	
HH van Delfland	WZ-005	Delflandse kust	
HH van Rijnland	W2-067	Kustversterking Katwijk	
HH van Rijnland	W2-068	Zandvoort, boulevard	*
HH van Rijnland	WZ-003	Kustversterking Noordwijk	
WS Aa en Maas	WN-012	Keent en Keent - Grave	
WS Aa en Maas	WN-015	Kunstwerken Boxmeer - Grave	
WS Aa en Maas	WN-023	Heusden	*
WS Aa en Maas	WN-024	Boxmeer	
WS Noorderzijlvest	W2-018	Afvalwaterleidingen	
WS Noorderzijlvest	W2-069	Waddenzeedijk Nieuwstad	
WS Groot Salland	W2-058	IJsseldijk bij Windesheim	
WS Groot Salland	W2-088	Gemaal Westerveld bij Zwolle	
WS Rijn en IJssel	W2-074	Den Elterweg te Zutphen	
WS Rijn en IJssel	W2-075	IJsseldijk stadsgracht Doesburg	
WS Rijn en IJssel	W2-077	Twentekanaaldijk	
WS Rijn en IJssel	W2-089	Pleijweg, Schaapdijk, Broekdijk te Arnhem	
WS Vallei en Veluwe	WN-013	Gemaal Antlia	
WS Vallei en Veluwe	W2-063	Eemdijken en Zuidelijke Randmeren	
WS Hunze en Aa's	W1-004	Oude zeesluis Delfzijl	
WS Zuiderzeeland	W2-010	Kadoelersluis	
Provincie Groningen	W1-005	Schutsluis complex Delfzijl	
Provincie Groningen	W1-007	Keersluis Lauwersoog	
RWS Midden Nederland	R2-006	Houtribdijk	
RWS Noord Holland	R2-029	Molwerk in de Mokbaai, Texel	
RWS IJsselmeergebied	R2-011	Roggebotsluis	
RWS IJsselmeergebied	R2-016	Nijkerkersluis	
RWS Zeeland	R2-022	Veerhaven Kruiningen	
RWS Zeeland	R2-034	Sluizencomplex Terneuzen	
RWS Oost Nederland	R2-062	Keersluis Meppelerdiep Zwartsluis	

*	*Op basis van nader onderzoek is gebleken dat de kering voldoet aan de vigerende veiligheidsnorm, zonder dat maatregelen hoeven te worden getroffen.*
**	*Het project voldoet aan de norm voor steenbekleding, maar wordt verder versterkt in W2-036*
***	*Het project is opgeleverd, maar financiële afwikkeling dient nog plaats te vinden.*